

УДК 346.2

В. Слатвінська,студентка магістратури факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ГОСПОДАРЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Не викликає сумнівів той факт, що в загальному розумінні під принципом розуміють твердження, яке сприймається як головне та суттєво важливе або принаймні неодмінне, у крайньому разі — як бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, у різних сферах діяльності. У науці принципами вважають загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. Під час характеристики різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала би свого призначення. Зважаючи на це, їй треба підходити до визначення принципів регулювання водного транспорту.

Водний транспорт як потужна складова транспортно-логістичної мережі держави завжди був і залишається вагомим сферою народного господарства. Зокрема, доречно зауважити, що водний транспорт забезпечує виклики сучасності щодо потреб інших галузей господарства, залишаючись досить рентабельним. Водночас потенціал діяльності цієї галузі економіки в певній пропорції залежить від ступеня управління нею. При цьому роль, яку в сучасному суспільстві відіграє водний транспорт, а також його логістика зумовили потребу вивчення механізмів його управління та правового регулювання з існуючими особливостями. Не виникає суттєвих заперечень, що регулювання водним транспортом перебуває на стику багатьох

галузей права (цивільне, адміністративне, господарське, транспортне тощо). Це зумовлено розгалуженою та багатокомпонентною системою відносин на водному транспорті, а його господарсько-правове регулювання підкреслює характер ведення господарювання на водному транспорті як бізнесовий для отримання прибутку. При цьому здійснення господарювання на водному транспорті має відповідати господарсько-правовим принципам. адже саме їх дотримання забезпечує сприятливі умови для реалізації балансу публічно-приватних інтересів у сфері господарювання на морському та річковому транспорті.

Метою статті є дослідження принципів господарсько-правового регулювання водного транспорту на теоретико-практичному рівні.

Не можна не зазначити, що існує ряд публікацій із принципів права, зокрема принципів у господарському праві. У зв'язку з цим тому науковою базою дослідження є праці відомих науковців, таких як С.С. Алексєєв, О.Б. Андрєєва, О.П. Гетьманець, Ю.М. Жорнокуй, Г.Л. Знаменський, А.М. Колодій, В.К. Мамутов, В.С. Мілаш, С.П. Погребняк, В.С. Щербина та інші. Водночас питання принципів господарсько-правового регулювання водного транспорту ще не було предметом спеціального дослідження.

Перед тим як перейти до деталізації принципів водного транспорту, спочатку зазначимо визначення деяких інших авторів. Наприклад, А.М. Колодій визначає принципи права як «відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підва-

лини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права та становлять його головні риси, вирізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу. Вони спрямовують і надають синхронності всьому механізму правового регулювання суспільних відносин...» [1, с. 27]. Наприклад, в Європейському Союзі (далі – ЄС) однією з основних несучих конструкцій права є принципи права ЄС, які визначають зміст, реалізацію та розвиток усієї решти норм права ЄС. Принципи права ЄС лежать в основі змісту правотворчої, застосовної й правоохоронної діяльності Союзу загалом і його держав-членів (див., [2, с. 58]). Це підтверджує існування конкретних визначень щодо принципів права, а саме те, що принципи права фактично становлять керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві [3, с. 222]; найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їхніх учасників, а також вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права й впливають з ідеї справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси чинної правової системи [4, с. 197]; плід тенденцій, що приховані від зовнішнього зору в надрах суспільства, вияв «духу законів» [5, с. 167]; виражені у праві вихідних нормативно-керівних засад, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя [6, с. 75]; норми, які мають найбільш загальний характер [7, с. 36].

У теорії господарського права принципи господарського права – керівні начала, які визначають характер правового регулювання відповідних відносин [8, с. 24]; загальні керівні засади, що визначають характер організації та діяльності суб'єктів господарювання й інших учасників господарських відносин, сприяють з'ясуванню суті та значення та / або інших норм господарського законодавства, їх правильному тлумаченню й

застосуванню, вирішенню питань у разі відсутності відповідної норми [9, с. 85]; керівні підстави, що визначають характер правового регулювання відповідних відносин [10, с. 60]; керівні начала, що визначають спрямованість правового регулювання господарської діяльності [11, с. 36]. Однак варто зазначити, що вперше, саме В.К. Мамутов визначив принципи правового регулювання як керівні установки, які визначають характер правового регулювання відповідних відносин [12, с. 57]. Отже, керівні підстави, які визначають характер правового регулювання відповідних відносин [10, с. 60], виступають, у свою чергу, й принципами з позиції розуміння господарського права. Крім того, вони визначають характер організації та діяльності суб'єктів господарювання й інших учасників господарських відносин, сприяють з'ясуванню суті та значення та інших норм господарського законодавства, їх правильному тлумаченню й застосуванню, вирішенню питань у разі відсутності відповідної норми [9, с. 85]. Однак у вітчизняній і зарубіжній науці специфіка господарських відносин щодо водного транспорту не відображена у принципах правової реальності. У зв'язку з цим запропоновано авторське трактування принципів господарсько-правового регулювання водного транспорту – керівні начала, що встановлюють напрям правового регулювання господарської діяльності на водному транспорті.

З практичного боку необхідність і доцільність виокремлення принципів регулювання водного транспорту зумовлена усталеним складом господарських правовідносин на водному транспорті. До того ж треба зазначити, що прикладна спрямованість виявлених правових засад простежується й у процесі нормотворчої та правозастосовної діяльності, адже за допомогою принципів господарського права здійснюється поєднання, по суті, діаметрально протилежних за своєю правовою природою приватного та публічного інтересів, одночасна наявність яких є наслідком комплексного характеру галузі господарського права. Інакше

кажучи, ефективність принципів правового регулювання господарських відносин на водному транспорті безпосередньо пов'язана зі спроможністю суб'єктів господарювання та учасників господарських відносин своєчасно реагувати на співвідношення балансу концентрації приватно-публічних інтересів у межах безпеки здійснення морегосподарської діяльності на морському та річковому транспорті.

Фактично субстанційними корінними витоками принципів господарсько-правового регулювання водного

транспорту є загальні принципи права, основні принципи господарського права та більшою мірою загальні принципи господарювання (ст. 6 ГК України [13]), принципи ринкової економіки та принципи портового й транспортного права.

З огляду на сукупність і складність наведеного вище перелік принципів господарсько-правового регулювання водного транспорту зведено в таблицю.

Отже, для розширення уявлень щодо результатів, наведених у таблиці, деталізуємо більш конкретно.

Загальні принципи господарсько-правового регулювання водного транспорту	Принцип рівності суб'єктів господарських правовідносин на водному транспорті незалежно від рівня, який вони займають у національній економіці
	Принцип економічної свободи
	Принцип пропорційності
	Принцип законності
	Принцип недоторканності власності
	Принцип особистої заінтересованості
	Принцип заохочення добросовісної конкуренції та захисту від монополізму й недобросовісної конкуренції на водному транспорті
	Принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання на водному транспорті
	Принцип цілеспрямованості впливу на досягнення обопільних інтересів унаслідок господарської діяльності суб'єктів господарських правовідносин
	Принцип свободи підприємницької діяльності на водному транспорті у межах, визначених законом
	Принцип свободи вибору
	Принцип свободи господарського договору у межах, визначених законом
	Принцип заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб у господарські відносини на водному транспорті
Принцип відповідальності суб'єктів господарювання на водному транспорті	
Спеціальні принципи господарсько-правового регулювання водного транспорту	Принцип рівності прав та обов'язків суб'єктів портового права
	Принцип збереження в держаній власності стратегічних об'єктів портової інфраструктури морського порту
	Принцип забезпечення економічної конкуренції у морському порту
	Принцип планування
	Принцип доцільності
	Принцип «забруднювач платить»
	Принцип свободи судноплавства на внутрішніх водних шляхах
	Принцип вільного надання послуг у сфері морських перевезень вантажів і пасажирів
	Принцип вільної конкуренції на ринку морських перевезень

Принцип рівності суб'єктів господарських правовідносин на водному транспорті незалежно від рівня, який вони займають у національній економіці, вказує на те, що норми права, які регулюють господарські відносини на морському та річковому транспорті, рівною мірою поширюються на всіх учасників цих відносин. Зазначимо, що цей принцип є частиною принципу рівності суб'єктів господарських правовідносин незалежно від рівня, який вони займають в національній економіці [14, с. 35].

Принцип економічної свободи в ринковій системі господарювання на водному транспорті виступає як внутрішня закономірність саморозвитку суб'єктів господарювання, основа економічного розвитку країни, а на практиці означає, що учасники господарських відносин мають право розпочинати та припиняти ведення морегосподарської діяльності, на власний розсуд вкладати кошти у функціонування транспортної інфраструктури та новітні технології на морському й річковому транспорті.

Принцип пропорційності являє собою збалансування приватних і публічних інтересів у сфері господарювання [15, с. 9]. Зауважимо, що такий правовий компроміс сприятливо впливає з досвіду державно-приватного партнерства у сфері водного транспорту.

Принцип законності означає, по-перше, що господарська діяльність на водному транспорті повинна здійснюватися за умови чіткого дотримання вимог законодавства, а по-друге, державою повинна бути забезпечена законність правових актів, законність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що регулюють сферу господарювання на водному транспорті.

Принцип недоторканності власності передбачає надання можливості суб'єктам господарських правовідносин вільно, на власний розсуд володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм майном, що віднайшло своє закріплення у нормах Конституції України [14, с. 35]. Наприклад, у контексті статті, що стосується суден.

Принцип особистої заінтересованості розглядається вперше як правова засада господарювання на водному транспорті. Інтерес є рушійною основою. Суб'єкт господарювання, наприклад, має постійний інтерес в отриманні прибутку від морегосподарської діяльності.

Принцип заохочення добросовісної конкуренції та захисту від монополізму й недобросовісної конкуренції на водному транспорті: держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, що віднайшло своє закріплення в Конституції України та низці законів [14, с. 35].

Принцип рівного захисту державою всіх суб'єктів господарювання на водному транспорті прописаний у більш загальному вигляді у ст. 6 ГК України [13].

Принцип цілеспрямованості впливу на досягнення обопільних інтересів унаслідок господарської діяльності суб'єктів господарських правовідносин. Варто зауважити, що в господарських правовідносинах реалізуються як приватні, так і публічні інтереси. Держава та органи місцевого самоврядування, надаючи право особам реалізувати власне суб'єктивне право на заняття господарюванням, переслідують і власні інтереси, що мають вияв у соціальному й економічному забезпеченні та захисті населення [14, с. 35].

Принцип свободи підприємницької діяльності на водному транспорті у межах, визначених законом, є варіацією ст. 6 ГК України [13].

Принцип свободи вибору передбачає, що власники ресурсів і грошей використовують або реалізують їх на свій розсуд, і що особа вільна вибрати будь-який вид діяльності. Цей принцип також означає, що споживачі на свій розсуд у межах грошових доходів визначають, які товари й послуги купувати.

Принцип свободи господарського договору у межах, визначених законом,

висуває договірну форму як основу закріплення взаємних прав та обов'язків сторін [14, с. 36].

Принцип заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб у господарські відносини на водному транспорті впливає зі ст. 6 ГК України [13].

Принцип відповідальності суб'єктів господарювання на водному транспорті в більш загальному вигляді був запропонований В.С. Мілаш [15, с. 9].

Принцип рівності прав та обов'язків суб'єктів портового права детально розглянутий у монографічному дослідженні [16, с. 30].

Принцип збереження в держаній власності стратегічних об'єктів портової інфраструктури морського порту детально розглянутий у згаданій вище монографії [6, с. 30].

Принцип забезпечення економічної конкуренції у морському порту детально розглянутий у тій самій роботі [16, с. 30].

Принцип планування (див. [17, с. 24]).

Принцип доцільності (див. [17, с. 24]).

Принцип «забруднювач платить».

Принцип свободи судноплавства на внутрішніх водних шляхах.

Принцип вільного надання послуг у сфері морських перевезень вантажів і пасажирів спрямований передусім на забезпечення в принципі можливості іноземних компаній здійснювати надання послуг на ринку морських перевезень за участі портів відповідної країни [18, с. 18].

Принцип вільної конкуренції на ринку морських перевезень. У цьому разі відсутність спеціального національного законодавства щодо конкуренції у сфері морського транспорту, з одного боку, говорить про слабкість зазначеного ринку в Україні, а з іншого – не сприяє розвитку ринкових відносин.

Тож виокремлення принципів господарсько-правового господарювання на водному транспорті вказує на їхній комплексний характер зі своїми специфічними особливостями. Загалом, вони

визначають принципи, які належать як до водного транспорту, так і мають стосунок до господарського права загалом, а також до ряду інших галузей (підгалузей) права, що підтверджується їх практичним використанням.

Ключові слова: господарсько-правове регулювання, принципи права, принципи господарського права, водний транспорт.

Стаття присвячена дослідженню принципів господарсько-правового регулювання водного транспорту на теоретико-практичному рівні. Автором запроваджено поняття «принципи господарсько-правового регулювання водного транспорту». Надано зведений перелік принципів з їх змістовною деталізацією та практичним спрямуванням.

Стаття посвящена исследованию принципов хозяйственно-правового регулирования водного транспорта на теоретико-практическом уровне. Автором введено понятие «принципы хозяйственно-правового регулирования водного транспорта». Предоставлен сводный перечень принципов с их содержательной детализацией и практическим направлением.

The article is devoted to the study of the principles of economic and legal regulation of water transport at the theoretical and practical level. The author introduced the concept of «principles of economic and legal regulation of water transport». The consolidated list of principles is given with their content detailing and practical direction.

Література

1. Колодій А.М. Принципи права України: монографія. Київ: «Юрінком Інтер», 1998. 207 с.

2. Аракелян М.Р., Василенко М.Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: «Фенікс», 2012. 390 с.

3. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: підручник. К.: «Кондор», 2006. 477 с.

4. Загальна теорія держави і права: діяльності (методологія, напрямлення). К.: «Наук. думка», 1982. 237 с.
5. Бергель Ж.-Л. Общая теория права. М.: Тип. Липец. изд., 2000. 576 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория права: учебник. М.: Проспект, 2008. 565 с.
7. Кузнецов С.О., Аверочкина Т.В. Морське право: підручник. Одеса: «Фенікс», 2011. 382 с.
8. Хозяйственное право: учебник / Под ред. В.В. Лаптева. М.: «Юрид. лит.», 1983. 528 с.
9. Щербина В.С. До питання щодо принципів господарського права. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 85–92.
10. Щербина В.С. Господарське право: навч. посібник. К.: «Юрінком Інтер», 2006. 656 с.
11. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина: навч. посібник. Львів, 2008. 467 с.
12. Мамутов В.К. Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности (методология, направления). К.: «Наук. думка», 1982. 237 с.
13. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
14. Андреева О.Б., Жорнокуй Ю.М., Гетманець О.П. та ін. Господарське право України: підручник : у 2 ч. Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. Ч. 1. 340 с.
15. Мілаш В.С. Господарське право: навч. посіб. для підгот. до іспитів. 4-е вид., змін. Харків: «Право», 2017. 328 с.
16. Драпайло Ю.З. Господарські правовідносини у морських портах: монографія. Одеса: «Юридична література», 2014. 192 с.
17. Транспортне право України: навч. посіб. / За заг. ред. В.К. Гіжевського, Е.Ф. Демського. К.: «Юрінком Інтер», 2002. 416 с.
18. Воробійов В.П. Правові засади співробітництва України та європейського співтовариства в сфері морського транспорту: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К., 2009. 205 с.